

СЛАВЯНСКІЯ З'ЕЗДЫ 1908–1910 ГГ. НА СТАРОНКАХ

ГАЗЕТЫ «НАША НІВА»

Прыступа Н. М.

г. Мінск, БДПУ імя М. Танка, дацэнт

З 30 чэрвеня па 5 ліпеня 1908 г. у Празе адбыўся першы з'езд неаславістаў. Колькасць удзельнікаў з'езду налічвала амаль 80 чал. На ім былі прадстаўлены семь народнасцей (балгары, палякі, рускія, славенцы, чэхі, сербы і харваты). Найбольш шматлікай была руская дэлегацыя (22 чал. «з Імперыі» і 6 чал. «з Галіцыі») [1, с. 5]. Прэзідыум з'езда складаўся з аднаго старшыні (чэх К. Крамарж), шасці намеснікаў старшыні і сямі сакратароў – па аднаму ад кожнай з прысутных народнасцей. Усе пытанні спачатку абмяркоўваліся ў дэлегацыях, а потым прымалася канчатковае рашэнне з'езда. Удзельнікі мелі права прадстаўляць сваю пазіцыю на роднай мове, а галоўныя палажэнні і рэзалюцыі перакладаліся на рускую, польскую і чэшскую мовы. Мовай міжславянскіх зносін абвешчалася руская мова [2, с. 6].

Што тычыцца беларусаў, то яны нават не атрымалі запрашэнне. Не прысутнічала і ўкраінская дэлегацыя, якая сама адмовілася ехаць у Прагу. Сярод прычын адмаўлення можна назваць наступныя: неўключэнне ў праграму з'езда пытання аб адносінах украінцаў да рускіх і палякаў; непрызнанне славянскай племянной салідарнасці, накіраванай супраць германізму; незапрашэнне беларусаў на з'езд [3, с. 113].

Для рашэнняў з'езда была ўласціва асцярожнасць, жаданне даказаць альтруістычны характар усіх славянскіх пачынанняў, імкненне дасягнуць росквіту славянскіх народаў без ушчамлення інтарэсаў іх суседзяў немцаў. Больш вольна абмяркоўваліся другасныя пытанні. Перш за ўсё, гэта тычылася арганізацыі ўсеславянскай мастацка-прамысловай выставы ў Маскве [1, с. 15, 19-24]. Сярод іншых пытанняў абмяркоўваліся наступныя: арганізацыя Славянскага банка ў Маскве ці Пецярбурзе з аддзяленнямі ва ўсіх славянскіх землях, а таксама ў Парыжы і Лондане [1, с. 34-38]; інтэнсіфікацыя кантактаў у турыстычнай сферы

як дзейснай падставы для аб'яднання славянскіх народаў [1, s. 16, 26-28]; стварэнне сокальскіх арганізацый на ўсіх славянскіх землях [1, s. 28-30]; развіццё друкарскай справы і кніжнага гандлю, а таксама арганізацыя выдання славянскага літаратурнага часопіса [1, s. 17, 43-45] і г. д. Аднак трэба прызнаць, што рашэнні з'езда былі зафіксаваны ў няпэўных і палавінчатых фармулёўках і засталіся на паперы [4, с. 175].

Цікава адзначыць, што праца Пражскага з'езда актыўна асвятлялася ў сродках масавай інфармацыі ўсіх славянскіх народаў. Пры гэтым можна меркаваць, што менавіта адсутнасць беларускай дэлегацыі абумовіла той факт, што на старонках газеты «Наша ніва» не было напісана ні радка аб Пражскім з'ездзе ў адрозненні ад Усеславянскага з'езда прагрэсіўных студэнтаў, які адбыўся таксама ў Празе толькі 11 чэрвеня 1908 г.

Першае згадванне аб ім можна знайсці на старонках газеты ад 20 чэрвеня 1908 г. у кантэксце дыскусіі, якая разгарнулася ў Дзяржаўнай Думе ў чэрвені таго ж года, аб неабходнасці развіцця не толькі рускай культуры і мовы, але і моў і культур іншых народаў, што пражывалі у расійскай дзяржаве. Выказвалася меркаванне аб тым, што кожнай нацыі неабходна дазволіць «мець сваю нацыянальную школу, дзе дзеткам сьвет навуки давалі бы ў роднай іх мові». Рабіўся акцэнт на тым, што беларускія дэпутаты, «як адзін» ні словам ні аказаліся «пра беларускую нацыянальную справу». Больш таго, падкрэслівалася, што адмаўленнем у існаванні беларусаў і беларускай мовы можа «заварыць» такую кашу, як «у Галічыне, дзе жывуць украінцы». У процівагу пазіцыі так званых «“істинных” русских и “істинных” палякаў» прыводзіліся погляды «лепшых польских и русских людзей», якія «шануюць кожную нацыю, хочуць даць ўсім свабоду развіваць культуру, родную мову». У гэтай сувязі як раз і згадваўся Пражскі з'езд прагрэсіўнай моладзі, удзельнікі якога, сярод якіх былі і беларусы, выказаліся за «поўную свабоду» для кожнай культуры, у тым ліку і «пакуль-што слабейшага брата свайго беларуса» [5, с. 3].

У ліпені 1908 г. на старонках газеты «Наша ніва» быў прадстаўлены «атчот Рады» аб гэтым з'ездзе. У прыватнасці, у ім адзначалася, што на першым пасяджэнні з'езда браў слова і прадстаўнік беларускай дэлегацыі студэнт Абухоўскі, які распавёў пра тое, што «беларускі народ ужо працірае вочы, што нацыянальнае адраджэнне яго пачалося» [6, с. 4]. Пасля гэтага з'езд падзяліўся на секцыі па нацыянальнаму прынцыпу. Беларуская секцыя складалася з шасці чалавек, у якасці «ганаровых прэседацэлеу» былі абраны рэдактар «Нашай нівы» А. Уласаў і М. Федароўскі.

Пад час выступленняў беларусы адзначылі, што «пра беларусаў ніхто нічога ня знае. Чыноўніцкая і панская гаспадарка ў Беларусі зрабіла тое, што нямаш ня толькі ниводнай сярэдняй, але і ниводнай низшай (народнай) школы, гдзе вучылі бы па-беларуску». Беларус Каляда «жалиўся на незвычайны ўциск беларусоў», вынікам якога стала татальная непісьменнасць беларусаў: «у некаторых беларускіх паветах на 100 чал. прыходзіцца 4 граматы» [6, с. 4].

Пасля гэтых выступленняў з'езд прыняў пастанову, у якой адзначаліся наступныя патрабаванні: неабходнасць увядзення агульнага навучання ў школах на беларускай мове; неабходнасць выкладання беларускай гісторыі ў сярэдніх школах (гімназіях); неабходнасць арганізацыі «пачатковай навуки аб сельскай гаспадарцы» пры народных школах, а таксама «зімовых курсаў і сярэдніх школ гаспадаркі сельскай», дзе навучанне павінна было весціся на беларускай мове; неабходнасць стварэння беларуска-літоўскага універсітэта ў Вільні і асобных кафедраў па вывучэнні гісторыі і этнаграфіі беларускага народа ў расійскіх вышэйшых навучальных установах [6, с. 5]. Пры гэтым падкрэслівалася, што беларускі народ, да гэтага часу «забыты», тым не менш не страціў сваёй мовы і звычаяў.

У заметцы адзначалася зацікаўленасць, якую праявілі ўдзельнікі з'езда да беларускай дэлегацыі і беларускага народа, якога лічылі «за роўнага другім» [6, с. 5].

На старонках газеты колькі слоў было прысвечана і выставе, якая прайшла ў Празе ў 1908 г. Цікава адзначыць, што заметка тычылася толькі ўдзелу ў ёй чэшскага боку. У ёй была дана характарыстыка чэхаў. Так, яны былі названы «самым светлым, абразованым, працавітым і дружным народам спамеж славяноў» [6, с. 6]. Падкрэсліваўся высокі ўзровень развіцця як іх прамысловасці, так і сельскай гаспадаркі. Шмат добрых слоў было сказана ў адрас чэшскай навукі і адукацыі. Уся пахвальная характарыстыка заканчвалася словамі, што «чэхи не аглядаюцца на другіх, не чакаюць покуль хто зробіць для іх што-небудзь: яны ўсё самі сабе робяць» [6, с. 6].

Аднак пасля правядзення гэтых з'ездаў ідэі «славянскай салідарнасці» паступова страчваюць сваю падтрымку як у Аўстра-Венгрыі, так і Расіі. Пра гэта ішла гаворка і ў артыкуле «Славянскі з'езд у Пецярбурзе», які быў змешчаны ў маі 1909 г. у газеце «Наша ніва».

Справа ў тым, што ў маі 1909 г. ў Пецярбурзе адбыўся чарговы славянскі з'езд. У газеце адзначалася, што ў Расіі існавалі тры групы славянафілаў: тыя, хто «хочуць, каб бадай кожны славянін зрабіўся рускім, дый украінцоў і беларусоў саўсім не прызнаюць» (М. В. Кулакоўскі, И. П. Філевіч, Д. М. Вергун і інш.); тыя, хто «хочуць, каб усе славяне злучаліся пад ўласцьцю “едзінай і моцнай Расеі”» (У. А. Бобрынскі і інш.); тыя, хто прызнае «правы да асобнага культурнага жыцця беларусоў ды украінцоў» (А. Л. Пагодзін і інш.) [7, с. 307]. Падкрэсліваецца, што пад час пасяджэння з'езда як раз і ўзнікла «спорка з-за беларусоў» паміж прадстаўнікамі гэтых плыняў. Калі М. В. Кулакоўскі казаў, што «беларушчына – гэта пустая выдумка, то А. Л. Пагодзін заклікаў «не перашкаджаць будзіцца ніякой націі» і адзначыў, што «і украінскі, і беларускі рух – “гасударственны” (ня вядуць да разделу і развалу гасударства); яны памагаюць да таго, каб Расея была моцная і едзіная, і гэта будзе тагды, калі ўсе націі ў Расеі дастануць роўныя правы» [7, с. 308].

Цікава адзначыць, што сам М. В. Кулакоўскі ў сваіх успамінах пра славянскія з'езды, таксама прыводзіць погляды А. Л. Пагодзіна ў абарону

«українства» і «беларусінства». А. Л. Пагодзін, па яго словах, «не сунімаўся і пачаў распінацца за “беларусізм”», казаў пра «неверагодную беларускую гаворку» і існаванне беларускай літаратурнай мовы [8, с. 37-38].

На пасяджэннях Пецярбургскага з’езду адбылася канчатковая пераарыентацыя большасці членаў рускай дэлегацыі на паўднёвых славян, што супярэчыла першапачатковым палажэнням неаславізму. А на Сафійскім славянскім з’ездзе ў чэрвені 1910 г. адбылося канчатковае перараджэнне неаславізму і перамога тых тэндэнцый, якія ў Расіі падтрымлівалі розныя рэакцыйныя сілы. З крытыкай вынікаў кангрэса выступіла шмат вядомых палітыкаў. Нават па прызнанню К. Крамаржа, з’езд у Сафії азначаў «канец неаславізму, яго ўрачыстае пахаванне» [9].

Водгукі на з’езд ў рускім друку былі разнапланавыя. Што тычыцца газеты «Наша ніва», то ў ёй не было напісана ані радка.

Такім чынам, славянскім з’ездам 1908-1910 гг., на якія прыйшоўся росквіт ідэй неаславізму, на старонках газеты «Наша ніва» удзялалася невялікая ўвага. Гэта можна растлумачыць перш за ўсё тым, што беларускія прадстаўнікі туды не запрашаліся. Выключэннем стаў Усеславянскі з’езд прагрэсіўных студэнтаў, які адбыўся ў Празе 11 чэрвеня 1908 г. і дзе актыўны ўдзел у ім бралі беларусы.

ЛІТАРАТУРА:

1. Jednání I. přípravného Slovanského sjezdu v Praze 1908. – Praha: Národní Rada Česká, 1910. – 74 s.
2. Кораблевъ, В. Н. Славянскій сѣзд въ Прагѣ 1908 года. Оттискъ изъ журнала «Славянскія Извѣстія» / В. Н. Кораблев. – СПб.: тип. В. Д. Смирнова, 1908. – 44 с.
3. Серапионова, Е. П. Карел Крамарж и Россия. 1890 – 1937 годы: Идеиные воззрения, политическая активность, связи с российскими государственными и общественными деятелями / Е. П. Серапионова. – М.: Наука, 2006. – 512 с.
4. Дьяков, В. А. Славянский вопрос в общественной жизни дореволюционной России / В. А. Дьяков. – М.: Наука, 1993. – 207 с.

5. «У Гасударственной Думе» // Наша нива. – 1908. – № 13. – 20 чэрв. – С. 3. / Наша нива: Першая беларуская газета з рысункамі: Факсіміл. выд. / З. Ф. Санько (адказн. за выд.). – Мінск: Навука і тэхніка, 1992. – Вып. 1: 1906 – 1908 гг.
6. Усеславянскі зьезд прогрэсiуных студэнтау у Празе (3 атчоту «Рады») // Наша нива. – 1908. – № 14. – 4 (17) лип. – С. 4-5. / Наша нива: Першая беларуская газета з рысункамі: Факсіміл. выд. / З. Ф. Санько (адказн. за выд.). – Мінск: Навука і тэхніка, 1992. – Вып. 1: 1906–1908 гг.
7. Славянскі зьезд у Пецербурзе // Наша нива. – 1909. – № 21. – 21 (³/IV) мая. – С. 307-308. / Наша нива: Першая беларуская газета з рысункамі: Факсіміл. выд. / З. Ф. Санько (адказн. за выд.). – Мінск: Беларуская думка, 1996. – Вып. 2: 1909 г. – 768 с.
8. Кулаковскій, П. А. Славянскіе сьзды и польскій вопросъ / П. А. Кулаковский. – СПб.: тип. В. Д. Смирнова, 1910. – Вып. 3.: Русскій русскимъ. – 55 с.
9. Ненашева, З. Под лозунгом равенства. Расцвет и увядание неославизма / З. Ненашева // Родина [Электронный ресурс]. – 2008. – Режим доступа: http://www.istrodina.com/rodina_articul.php3?id=185&n=11. – Дата доступа: 31.01.2011.